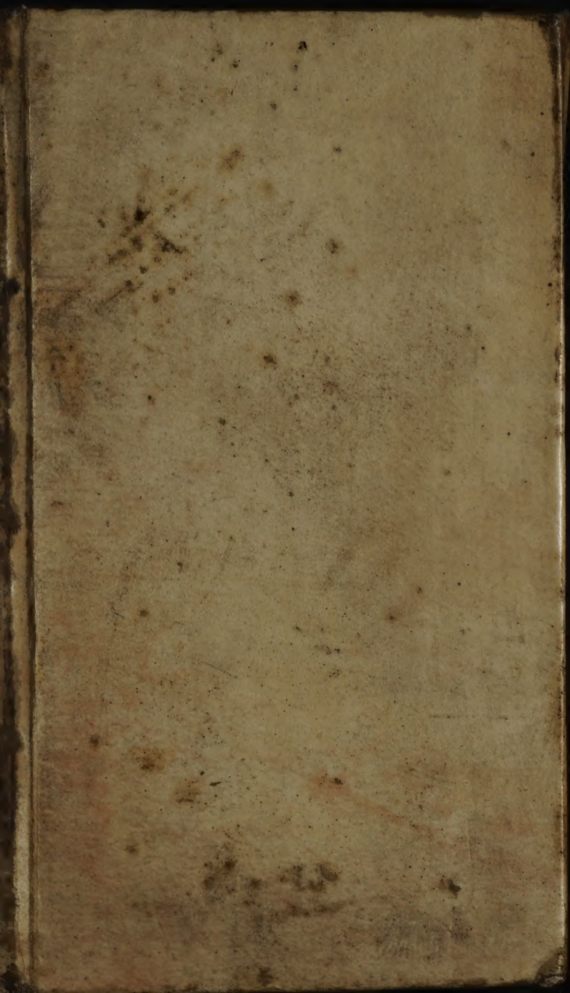

Frid.
Zobelii
Tarta-
rologia

ad 1) verheftet

1) ZOBELL, F.
2) WEDEL, G. W.
3) TENTAMEN

(3)

Tentamen Medicum,

DE

Natura, Causis, Temporibus, Differentiis, Signis Diacriticis, Prognosticis, Medelaque

VARIOLARUM:

In gratiam Tyronum in Medici[illegible] exaratum.

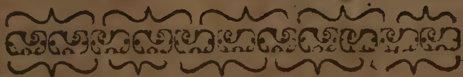

LUGDUNI BATAVORUM,

Apud { ARNOLDUM DOUDE, & FELICEM LOPEZ.

M. DC. LXXV.

AFfectus ad quem elucidandum animum appuli, nomine Variolarum (à varis dictarum) insignitus, nunc dierum vulgò notissimus. Cæterum an antiquis Græcis ante Arabum tempora fuerit notus & notatus, lis versatur literaria. Mercurialis novum esse morbum existimavit veteribusque Græcis incognitum. Aliorum sententia est Hippocratem hunc morbum, nomine ἐξανθημάτων ἐρυθρῶν στρογγύλων σμικρῶν, Galenumque per exanthemata ulcerosa indigitasse, *lib.* 5. *Meth. Med. cap.* 10. & 12. Videsis *Thomæ Barth.* Cistam medicam p. m. 592.

CAP. I.

De Natura & causis Variolarum.

IN diversas abeunt sententias artis Apollineæ Heroës de Causa hujus morbi: morbum esse communem experientiâ compertum est, & ex effato Hippocratis, Communes morbi communem agnoscunt causam. Attamen in hac causâ assignandâ variè disputant Medici. Nonnulli causam constituunt peculiarem quandam áëris intemperiem ab occultis astrorum influentiis, vel dispositione mala Atmosphæræ globi terraquei oriundam. Vide *Fernel.* l. 2. de abditis rerum causis c. 12. Facilis concedo ἀνομαλίαν aëris esse causam evidentem hujus morbi, at non solitariam; unde pro variâ aëris constitutione nunc benignæ, nunc malignæ evadunt Variolæ. An-

Anno 1654. Oxoniæ circa Autumnum Variolæ latiſſimè graſſabantur, tamen plurimi evaſerunt. Circiter annum 1649. rarior erat hic morbus, tamen plurimi ex eo interibant, uti Will. noſter Reip. medicæ decus memoriæ prodidit, l. de Febribus, p. 260. *Amſtelodami graſſabantur Variolæ ſub initium anni* 1669: *Ut de centum circiter & triginta funeribus quæ ſingulis efferebantur hebdomadibus, centena eſſent puerorum hâc plagâ puerili extinctorum, inquit Kerckringius Obſ. anat. 62. p.* 126. Annis 1671. & 1672. Variolæ multos comitatus in Anglia pervaſêre malorum ſymptomatum ſatellitio ſtipatæ, nimirum, macularum rubrarum, purpurearum, violacearum, & in nonnullis parotidum, ex iiſque multi fatis conceſſêre; ex noſtro oppidulo & parochiâ circiter 66. Proſper Alpinus l. 1. p. 25.

 de

de Ægyptiorum medicina teſtatum reliquit, *in prima æſtatis parte in pueris graſſari plurimas Variolas peſtiferas contagioſas, quæ oriuntur à veneficis vaporibus in aërem tunc à putridâ aquâ rivi fluminis (Nili) Caleg vocati, ſublatis. Singulis etenim annis aucto eo flumine ad altitudinem decem & octo cubitorum, aqua ab ipſo in rivum Caleg vocatum ingreſſa, perque ipſum tranſiens, totam urbem Cayrum permeat, fluitque ſemper per ipſam à tempore quo Nilum nuper dictâ altitudine auctum eſſe dixi, quouſque flumen ipſum creſcere deſiit, quæ finito augmento fluminis in alveo Caleg remanet, pauloque poſt ſtagnans facta putreſcit, viridiſque primo cernitur & mox nigra admodumque fætida apparet, &c.* A conſtitutione aëris variâ varios morbos exoriri Epidemicos naturæ determinatæ admodum probabile eſt. Peſtilentiam quæ ſolos Boves jugula-

gula-

gulabat in Galliam irrepsisse memoriæ prodidit Fernel. anno 1514. Alia est pestis quæ inter equos in Anglia per biennium sævit 1661. Vide *Hodg*. de peste Lond. p. 67. Plurium sæculorum experientia observavit à brutis pestilentiam incipere, primamque stragem bestias populari, ita apud Homerum,

Οὐρῆας μὲν πρῶτον ἐπῴχετο
καὶ κύνας ἀργούς.

Alia autem est indoles pestis quæ homines jugulat, quam acceptam referimus aëri peculiari quodam quasi veneno tincto. Sic in hoc casu interdum talis contingit vitiosa aëris constitutio, quæ semina Variolarum fermentativa in actum deducit. *In Islandiâ nostrâ Variolæ anno quovis vigesimo recurrenti grassantur; & certa est incolarum persuasio, sicut mihi fidem Islandi fecerunt, nullos qui eo anno quo Epidemicæ sunt, Va-*

 riolis

riolis non inficiuntur, attingere proximum annum vigesimum, nec superstites esse posse ad proxime recurrentem Variolarum terminum. Vel singulare hoc erit exanthematum genus cœlo Islandico proprium, vel in gentis hujus occultâ proprietate aliquid latet, quod per Variolas inquilinas expurgari debet. Inquit Barthol.Cl. de medicina Danorum, p. 166. videsis Epistolar. med. Cent. 3. p. 390.

Cæterum hæc causa externa, *vid.* maligna aëris constitutio, Variolarum, non sufficit; causa etiam communis procatarctica investiganda est, quæ infantes, pueros, homines provectæ ætatis, senesque sexagenarios huic morbo obnoxios reddit. At hujus affectus procatarxin assignare equidem difficile pensum. Ex opinione Mercurialis Variolæ in censum morborum novorum & hereditariorum rediguntur. lib. de

mor-

morbis puer. c. 2. uti Arthritidis, Epilepſiæ, Phthiſis, Rabiei, Lithiaſis: ſed hæc opinio falſo nititur fundamento; non raro etenim variolæ evadunt Epidemicæ ac per totas urbes, uti Cayrum, vicóſque graſſantur, teſtante Proſp. Alpino lib. 1. p. 23. At morbi hereditarii non ſunt Epidemici. His accedit, quod plerique omnes hac labe correpti perfecte convaleſcunt, & nunquam recidivam patiuntur. Arabum myſtæ, uti Avicenna eorum princeps, Haly, Abbas, Averrhoës, Avenzoar, qui artem Apollineam excoluêre cauſam procatarcticam hujus mali, ſanguinis menſtrui impuritatem aſſignârunt, quo ſingulæ fœtus particulæ aluntur. Hęc diatheſis morboſa ab impuritate ſanguinis menſtrui ſolidis partibus vel ſpermaticis potiſſimùm reconditur & exinde in ſanguinē tranſit. Huic

opinioni aſtipulantur plerique omnes medicinæ proceres. Quæ ſententia non omnino improbabilis videtur. *Quippe in utero muliebri generatur fermentum quoddam quod ſanguinis maſſæ communicatum, ipſi vigorem & ἐνδυνάμωσιν conciliat, ac dein ſtatis periodis turgeſcentiam & ſanguinis ſuperflui excretionem procurat; tempore autem conceptus-cum omnino deſiſtunt menſtrua, plurimum hujus fermenti fœtui impēditur, ejuſque particulæ cæteris quibuſcunque heterogeneæ, velut extraneum quoddam, humorum ac ſanguinis maſſâ confunduntur, cui involutæ & ab invicem ſeparatæ diu deliteſcunt, ipſique ebullitionem ac deindè coagulationem inducunt, è quibus plurima hujus morbi ſymptomata oriuntur, inquit Will. de febribus, p.* 254. In diverſum abit Cl. Thomas Barthol. ſententiamque negativam defendit, Ciſtâ medica p. 598. cujus verba hic recenſere

fere non gravabor contra Arabum sententiam militantia. - - - *Sanguis enim maternus malignus non est, nec pro certo constat an sanguine illo fœtus in utero nutriatur, quum recentiorum observationes & sententiæ dubitare nos cogant. Quicquid autem sit de ista hypothesi, quia cibi quicunque in utero sugendi, matris vel robur, vel vitium referunt; partes embryonis effigiatas cernimus antequam matris sanguine indigeant; præterea ex mensium inquinamento variolæ mulieribus imminerent, quoties suppressus esset ordinatus fluxus. Et difficile intellectu esset quomodo reliquiæ istæ materni sanguinis tamdiu interdum in corpore dilitescant, quod interea aliis morbis gravissimis sæpius fuit expurgatum. Nec omnes invadit lues, sed plurimos semel, alios bis, terve, nunquam singulos, eosque contagio vel causa externa. Scrupulum movent fratres loco dissiti, quorum uno*

variolis affecto, alter sub alio sole vivens eodem tempore inficitur, quod non semel alias & nunc observatum. Sed ad maternum sanguinem recurrere nullâ cogimur necessitate, quum hujus sympathiæ alia reddi possit ratio, neque enim omnibus, neque in aliis affectibus succedit experimentum.

Ut hujus morbi causæ proximæ & continentis indoles magis innotescat, advertendum est, se habere instar fermenti. Ut enim fermentum liquori alicui admixtum, facit, ut liquor iste effervescere incipiat, ita fermentum variolarum in actum productum sanguinem turgescere & effervescere cogit. Hoc manifestum evadit ex qualitate ejus contagiosâ, quæ fermenti naturam induit; ut enim μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ, exigua quantitas fermenti massæ farinaceæ non fermentatæ mista facit, ut ipsa efferve-

scat,

ſeat, ita μίασμα Variolarum ſanguini admixtum in motum febrilem concitat, coagulat, ad putredinemque diſponit. Ut indoles hujus fermenti Variolis proprii magis innoteſcat, ſequentes advertantur propoſitiones.

1. Fermentum Variolarum eſt malignum. Nonnulli in hac ſunt ſententia, Variolas non eſſe morbum malignum. Quod ad me attinet, nullus dubito quin κακοηθὲς νόσημα ſeu morbus malignus meritò audire debeat, ſeu ſpectes ejus ingeniũ ſeu accidentia ſupervenientia, perſuaſumque habeo τὸ θεῖον, quod in morbis medicinæ dictator occurrere ſcribit, hic adeſſe. Malignitas ejus ſe prodit, 1. Contagione; Variolas eſſe contagioſas lugubri experientiâ luculenter patet. 2. Methodo medendi, quæ alexipharmacis temperatiſque ſudorificis peragitur.

gitur. 3. Proſtratione virium ſine cauſa evidenti, majori, quam pro natura febris; ſcil. aliquâ inſigni evacuatione, vigiliis, doloribus, aliiſque quæ vires proſternere aſſolent. 4. Excretis, ut urinâ quæ non raró eſt ſanorum ſimilis, conſpicitur quoque ſubinde craſſa & turbida, jumentorum inſtar, quæ magnam humorum ebullitionem ſignificat. Adhæc evacuationes in initio morbi ſymptomaticæ, nimirum, hęmorrhagia narium, menſium nimius fluxus, fluxus alvinus, ſunt morbi mali moris phænomena; vermes modò per alvum, modò per vomitum excreti in hunc cenſum ſunt referendi. 5. Maculæ hinc inde in corpore erumpentes varioliſque interſperſę ſunt malignitatis characteres. Magna eſt venenorum varietas, quædam ebullitionem febrilem in ſanguine concitant; variaſ-

que

que alterationes inducunt, quædam ſanguinem fundunt, quædam congelant & dein putredinem, & ad ambitum corporis eliminata diſcolorationem cutis, maculas & ſtigmata inducunt. *Ab ictu Scorpionis totum corpus conſpergitur maculis nigris. Senn. l. 6. part. 7. c. 3. Ex morſu viperæ nonnunquam totum corpus in tumorem nunc rubeſcentem, quandoque etiam purpuraſcentem aut nigricantem attollitur, Senn. l. 6. p. 8. c. 8. Omnino fieri ſolet, ut ii qui veneno mortui ſunt paulo poſt mortem toto corpore colorem primo citrinum aut ſubviridem; & poſt unam vel duas horas lividum aut nigrum acquirant, quod ab humorum ſubitâ corruptione accidit. Inquit Senn. l. 6. p. 5. c. 3.* Conſimiliter in quâdam Variolis defunctâ totum corpus conſpiciebatur tanquam flagris cęſum. Maculæ nigricantes in multis erumpunt, quæ ſunt portiones ſan-

ſanguinis à veneno Variolarum coagulatæ. 6. Malignitas hujus morbi ſeſe propalat ſignis huic morbo peſtique communibus, *vid.* horroribus, vertigine, cephalalgiâ, palpitatione cordis, hæmorrhagiis, delirio, phrenitide, maculiſque ſive petechiis floridis, purpuraceis, lividiſque, conſimiliter ac in peſte.

2. Eſt febrile. *Venenum diu in corpore latens ſenſim humores corrumpit, inde putredo fit & tandem febris accenditur, Senn. lib. 6. p. 5. c. 3. Eæ febres comitatæ appellari poſſint, quibus alia mala conjunguntur, nimirum, dyſenteria, variolæ, morbilli, petechiæ, ait Senn.* l. 1. c. 16. *de febribus. Zeilan inſulæ fluvius* Arotam *piſcoſiſſimus eſt, cæterum piſces illi neutiquam eſculenti ſunt. E quodam genere unum, ſiquis manu capiat, continuò febre corripitur, amiſſo piſce, ſtatim liberatur, idcirco eum Febrium nominavimus, inquit Scal.*

Exerc.

Exerc. 218. 8. 6. Hic piſcis æmulatur naturam & activitatem fermenti, quo applicato ſanguis fermentatur; ſic μίασμα variolarum ſanguini impreſſum fermentationem febrilem concitat, & nonnunquam inſignem humorum ebullitionem. Febris Variolis comitata, eſt primaria eſſentialis continua cum putredine & maligna, quæ ſe prodit, æſtu, ſiti intenſâ, faucium ariditate, linguæque nigredine, capitis dolore, inquietudine, anguſtiâ circa præcordia, propter quam quiſcere nequeunt, ſed de latere in latus corpus volvunt ſæpiuſque ſitum mutant, ut in peſte fieri ſolet. Quin-etiam comitata ſpirandi difficultate, pulſu citato, fœtore anhelitus, viputredinis ſobole immediatâ, virium proſtratione, diarrhœâ in principio morbi, & dyſenteriâ, cordis palpitatione, maculis variis, u-

rinâ,

rinâ tenui, crudâ, rubrâ, turbidâ, jumentorum ſimili, qualis excernitur peſte correptis. Senn. l. 4. de febribus c. 40. de ſignis peſtis. Febris Variolis comitata, quæ in morbi principio concitatur, ſi omnia naturaliter ſe habeant, Variolis egreſſis, ceſſat, & quum Variolæ ſuppurantur non raro recrudeſcit juxta tritum dictum: *Febris facit variolas & variolæ febrem. In variolis ſi ſint copioſæ & pravæ ubi ſuppurare incipiunt, cum tota cutis ſæpe intumeſcat & quaſi inflammetur, ſolet nova febris, etſi prior ferè evanuerit, accendi, quæ interdum periculoſior eſt quam prior & quæ non prius ceſſat quam variolæ ſint maturatæ & reſiccari incipiant. Inquit Senn. l. de morbis Inf. p. 2. c. 2.*

3. Eſt ſanguinis coagulativum. Variolarum miaſma craſin ſanguinis pervertit compagemque laxat, maſſam inſigniter turgeſcere & ebul-

ebullire, & poſt aliqualem efferveſcentiam in partes ſecedere ac coagulare facit - - - *portiones ſanguinis ita coagulatæ, una cum implexis veneni ſeminibus, à reliquo ſanguine in circuitu ejus, inter vaſorum extremitates derelictæ, cuti affiguntur. Williſ. de febribus p.* 257. Hic inquirendum occurrit de indole hujus veneni, quod ſanguinis coagulationem inducit. Philoſophicâ utens libertate conjecturas meas, fas ſit mihi in medium proferre, quas emunctiorum examini offero. Animum inceſſit opinio hoc Variolarum miaſma eſſe indolis ſalinæ, acidæ. Coagulationem eſſe ſalium acidorum proprietatem apud medicos eſt in confeſſo, quod inſtantiis demonſtrari facili negotio valeat. Si oleum vitrioli affundatur ſuper oleum Tartari, coagulum emergit album. Sal urinæ in ſpiritum vini

con-

conjectum, eum coagulat. *Partes ſanguinis ſeroſæ ab infuſo Acido ſunt coagulabiles, qui concreſcit per admixtionem peccantis cujuſdam acidi humoris; quod experientia tuis exhibebit oculis, ſi cani vivo venam ſecueris, eique ſpiritum vitrioli infuderis, coagulabitur continuò ſanguis, & qualem in putatitiis illis Polypis animadvertimus, concipiet duritiem. Kerckringius Obſ. Anat. p.146. Oleum vitrioli ſanguini admixtum eum in thrombos grumeſcere compellit. Vidè Carlet. de ſcorbuto p. 81. Sylvii de la Boe Ideam p. 275.* Coagulationem &, extravaſationem ſanguinis in pleuritide acrimoniæ ſanguinis acidæ aſcriptam volunt medici, ideoque acida in hoc morbo inter prohibita habentur, quia ſanguinem coagulant. In Variolis acida quævis nocent, hæc enim ſanguinem magis congelant, & aſtrictione vaſorum oſcula contra-

trahunt, ut variolæ minus liberè erumpant; μιάσμαπ pestilentiali inesse spiritum salinum asserit *D. Hodges* in historia pestis Lond. p. 51. 52. Febrium malignarum causam esse sal tum volatile tum acre autumat Sylvius prædictus p. 565. Ac Variolis inesse fermentum salinum fas sit mihi opinari. Pruritus, horrores, rigores, spasmi, tremores cordis, lipothymia, non raro in hoc morbo occurrentia sunt liquoris nimis salsi acrisque indicia. Amplius, ex hoc morbo convalescentibus augetur fames, quæ à succo acidiore in corpore redundante ortum ducit.

4. Est sanguinis corruptivum & putredinale. *Sanguinis coagulatio ipsum ad putredinem seu corruptionem citò disponit; ut videre est in sanguine extravasato qui cito nigrescere & putrere solet. Willis. de febribus p.* 220.

Causa

Causa materialis Variolarum, ut dictum est, se habet uti fermentum quod ebullitionem & coagulationem sanguinis inducit. Quæsitu dignum est, qualis est illa sanguinis fermentatio quam miasma Variolarum concitat. Fermentatio est duplex, 1. Pura & perfectiva à putrefactione libera qua res naturales ad ἀκρότητας à naturâ destinatas evehuntur, qualis est in musto, mulso, Pomaceo, & Pyraceo, cerevisia, & terminatur in depuratione liquoris. Quidam sanguinem musto assimilant, & illum in vasis sanguiferis depurari hâc effervescentiâ asserunt, non aliter quam vinum in doliis ebullitione partes heterogeneas vel ad superficiem propellit, vel ad fundum præcipitat. At experientiâ patrocinante multo aliter se res habet in Variolis, massa quippe sanguinea correptis ichorosa

rosa & corrupta evadit. 2. Corruptiva cum putrefactione juncta, qualis contingit in febribus malignis, peste, & in venenis fermenti rationem habentibus. Ejusmodi sanguinis fermentationem miasma Variolarum inducit illumque coagulat, consistentiam naturalem vitiat, corrumpit, depauperat, ineptumque reddit motui in orbem. Putredo sanguinis satis se prodit odore cadaveroso & ingratissimo, quem exhalant correpti.

5. Est prætenue & spirituosum. Fomite recondi & particulas contagiosas panno laneo adhærescere compertum habeo. Præ texturâ ejus subtilissimâ & agillimâ poros aëris pervadit, cujus vehiculo facili negotio præcordia subintrat, sanguinemque fermentat.

Causæ externæ, quæ hujus fermenti particulas exagitant & in

actum deducunt, sunt hujusmodi.

1. Dispositio aëris maligna, hujus morbi Ideæ analoga.

2. Causæ omnes calorificæ, prout exercitium immodicum, crapulæque quæ sanguinis perturbationem inducunt.

3. Contagium ab extra susceptum. Sæpe ἀπόῤῥοιαι occultaque effluvia è corpore infecto effluunt; & aëris poros penetrant, quæ per inspiratum per nares vel poros corporis ab aliis corporibus suscepta, semina morbifica in motum cient, potissimum in iis corporibus inter quæ est analogia, qualia sunt consanguineorum. *In humano genere novum non esse illos invicem morbis infici, peste, Variolis, etiamsi absentes, qui affinitate sanguinis & similitudine arctius inter se conspirant. Inquit Th. Barthol. Epist. med. Cent. 4. p. 261.*

CAP.

CAP. II.

De Variolarum Temporibus.

INdigitatâ ad hunc modum fermenti Variolarum indole, jam proximè agendum de Variolarum temporibus. Apud Medicos tempora morbi à coctione & cruditate dependentis, ſunt illa, quibus totius morbi decurſus includitur; & ſunt Principium, Augmentum, Status, & Declinatio, quæ tempora Variolis accommodanda.

1. Principium Variolarum ſupputes, à quo ſanguis fermentare, æſtumque concipere incipit uſque dum erumpant. Hoc morbi ſtadium circa quartum diem ſæpe abſolvi ſolet, at non ſemper; quippe modò citius, modò tardiùs erumpunt; ſecundùm individualem ægro-

grorum constitutionem, aëris temperiem, materiæ morbificæ copiam, densitatem vel raritatem cutis è quâ erumpere debent. Nonnunquam die secundo apparent, vel tertio aliquando ad diem septimum usque prorogantur, quod semel observavi in puellâ annum ætatis tertium agente. In hac periodo multæ particulæ venenatæ in massa sanguinea dispersæ agglomerantur, & materiâ morbificâ ad venas & arterias capillares expulsâ, asperitudines rubræ erumpunt, instar acuum capitum, milii solis, vel ficuum seminum.

2. Post principium morbi ἀκμὴ succedit, & incipit à prima Variolarum eruptione usque dum increscunt & sanguine in pus mutato albescunt, vel à die quarto ad 8. vel 9. In hoc morbi stadio si omnia ex instituto naturæ succedant,

Febris, ſitis, inquietudo ſedantur, aliaque ſymptomata paulatim miteſcunt.

3. Proximè ſuccedit Ἀκμὴ morbi, quæ à ſeptimo die ab exitu Variolarum exorditur & ad decimum vel undecimum protrahitur. In hac temporis periodo in tumorem elevantur Variolæ, albeſcunt, pruriunt, & incruſtantur & de dolore pulſativo conqueruntur *correpti*, tandem decidunt hoc tempore, etiam quatuordecim diebus elapſis, multi diem ſuum obiêre. Stadia morbi prædicta non ſemper dierum numero exactè deſcribi poſſunt; ſed nunc ſunt breviora nunc longiora, nunc plures nunc pauciores dies complectuntur, quibus facultas expulſiva eſt robuſta, habitus corporis mollis, materia morboſa cocta; meatus corporis patuli, Variolæ foras amandantur

ocyus, quam aliis. In hac periodo morbi prima Febris ſæpe redintegratur ob διαπνοὴν impeditam à πυκνώσει pororum, cutiſque conſtipatione ortam, & ab erroribus mulierum clinicarum in regimine commiſſis, quarum mentes vana inceſſit opinio, febrem eſſe neceſſariam ad ſuppurationem Variolarum promovendam; hoc tempore morbi nonnulli in delirium incidunt, & tunc ſpes eſt in anguſto niſi delirium ſit vigiliarum effectus.

14. Sequitur morbi παρακμὴ ſeu declinatio, quæ circa diem undecimum incipit & ad 14. protrahitur: tum ut plurimum Variolæ in ſcabiem incruſtantur & areſcunt, nonnunquam exſiccatio longius protrahitur uſque ad diem vigeſimum. In hoc morbi ſtadio nonnulli febre tentantur, quæ ſæ-

pe

pe ortum trahit è regimine ægrorum plus justo calido. Alii diarrhœâ laborant, oculorum Rheumatismo, cæcitate, tumoribus strumosis circa collum, tumore pedum œdematoso, capillorum defluvio ob humorum pravitatem, & dentium casu. *Nonnulli à pastu intenso vultus rubore, non rarò item cephalalgiâ continuâ vel periodicâ afficiuntur, à dyscrasiâ sanguinis, chymi recentis mixturam ægrè ferentis oriundâ ex Sent. Will. l. de Anima c. de cephal. p. 272. & 285.*

CAP. III.

De Variolarum Differentiis.

QUod ad Variolarum Differentias attinet non in diversas dirimuntur species; sed tantum in differentias accidentales à proprie-

tatibus Ideam morbi comitantibus deductas.

1. Respectu quantitatis sunt magnæ vel parvæ, paucæ vel multæ, adeo ut sint contiguæ & confundantur; hæ malè ominantur.

2. A colore distinguuntur, sunt albæ & rubræ vel rubro cinguntur circulo, lividæ vel violaceæ, nigræ, quædam sunt depressæ cum maculâ nigrâ in medio illarum; hæ sunt malignæ & ut plurimum tristis lethi prænuntiæ.

3. Respectu qualitatis, sunt benignæ vel malignæ. Nonnulli statuunt Variolas non esse malignas; at malignitatis phænomena utpote color niger, lividus, maculæ diversicolores Variolis interspersæ, rubræ, purpureæ, violaceæ, circa collum & thoracem, huic opinioni fidem detrahunt: Accedit, quod deliria, rigores, tremores, motus con-

vul-

vulſivi, veternus, malignitatem hujus morbi produnt.

4. Quoad motum differunt Variolæ; in quibuſdam foras protruduntur tardè, in aliis citius & aliquoties ſat citò & copioſè erumpunt in facie, manibuſque, & parcè in aliis corporis partibus & in ſtatu emarceſcunt, citius vel tardius.

5. Reſpectu figuræ, ſunt rotundæ, faſtigiatæ, diſtinctæ, depreſſæ, & in illarum medio foveæ exiſtunt, quæ poſtea attolluntur & turgent. Interdum in toto morbi decurſu ſunt malè figuratæ, quæ periculum intentant, ſed quoſdam taliter affectos evaſiſſe non me latet.

6. Reſpectu tactus, aliæ ſunt duræ verrucarum inſtar, aliæ molles ſanie tenuiori turgentes.

7. Reſpectu ſubjecti, aliæ externas partes ſolum occupant, aliæ & externas & internas, inducuntq; febrem,

brem, respirandi difficultatem, in intestinis dolorem; nonnunquam dysenteriam; modo renes infestant, unde urinæ cruentæ. Vide Cistam medicam *Barth. p. 594. Quibusdam à morte dissectis, pulmones, jecur, lienem omniaque interiora, haud secus atque cutem sordidissimis scatuisse maculis inquit Senn. Vide Fernel. de morbis pestil. c. 12. p. 476. Par. idem observavit, l. 19. c. 1.* Hoc satis compertum habeo fœtus in utero Variolis laborasse, quosdam in lucem editos Variolis scatentes novi. Vide *Fab. Hild.* Cent. 4. Obs. 55. 56. p. 328. Cistam medicam Barthol. 595. *Interna etiam viscera exanthematis fœdari non semel vidimus; plerumque in pulmones sese exonerans; infectus febris acutæ sanguis, putredinis in illis labem imprimit. In Cadavere aperto Principis Auriaci Wilhelmi Mariæ nuper defunctæ mariti, quem Variolæ quoque Hagæ*
Comi-

Comitis 1650. *jugularant, totus pulmo valde niger inflatus, inflammatus, ſanguine nigro circumſeptus dicitur. In cadavere aperto illuſtriſſ. Principis Regiæ Mariæ Auriacæ Londini Variolis extinctæ, annotarunt ad pollincturam vocati, Omentum eſſe ſemiputridum & prope lienem valde inflammatum, & lienem eſſe ſemiputrem, ventriculum ſuperiori parte inflammatum intus aphthis multis; Hepar parte ſimâ maculis fœdatum & propè ad Gangrænam uſque inflammatum cum ſumma parenchymatis flacciditate, pulmones ex utraque parte penè putridos & ſanguine nigricante plenos, & tota ſuperficie maculis & puſtulis inſignibus conſperſos, renem ſiniſtrum ad inflammationem tendere, Barthol. Epiſt. medicin. c. 3.* 389. 105.

CAP. IV.

De Signis Variolarum Diacriticis.

SIgna hujus affectus diagnoſtica, eum imminentem vel in fieri demonſtrantia, à triplici fonte petuntur. 1. Ab Actionibus læſis. 2. Ab excretis. 3. A qualitatibus mutatis. 1. Ab actionibus læſis, ſcil. animalibus à particulis ſanguinis malignis regimini animali ſuggeſtis, utpote Phreneſi, cephalalgia, vertigine ab anomalo ſpirituum motu profecta, delirio, ſomno profundo, inquieto & inſomniis terrificis pleno, à vaporibus narcoticis poros cerebri corticales ſubeuntibus. Senn. l. 2. c. 19. de Infant. curatione. De rubedine faciei, ſiti, pulſu celeri, conqueruntur *Correpti*, de doloribus in variis corporis

poris partibus. 1. De dolore pungente in latere à materia maligna & acri pleuram vellicante. *Sæpe accidere solet ut serosi interdum etiam maligni humores ex venis in externos lateris musculos effundantur, & gravissimos sæpe dolores non tamen diuturnos & quidem sine inflammatione excitent: Ita memini infantes aliquot gravissimos dolores in pectore perpessos esse, antequam morbilli erumperent, qui morbillis erumpentibus postea cessarunt. Senn. l. 2. p. 3. c. 6. de dolore pectoris.* Hic dolor pectoris nonnunquam speciem pleuritidis præ se fert, Medicisque adeò imposuit ut correptos quasi pleuriticos curare tentarint, nimiamque sanguinis profusionem præscripserint cum insigni famæ jacturâ. 2. In dorso & cruribus; dolor dorsi suas patitur exacerbationes, & dolor acutus cum vomitu conjunctus materiæ morbifi-

cæ copiæ eſt indicio: in ſexu muliebri dolores lumborum parturientium præ ſe ferentes, cum rubedine oculorum & ſpirandi difficultate copiam materiæ malignæ, eruptionem macularum inſtantaneam, ſanguineas excretiones, nimirum, menſium fluxum, vel urinam cruentam prænuntiant.

Inter actiones læſas recenſetur vomitus aliquando immanis propter Variolas ventriculum vellicantes, qui ſponte ceſſat, Variolis foras propulſis.

2. Signa Variolarum in fieri ab Excretis, ſcil. urina, hæmorrhagia narium, vomitu. 1. Urinam quod attinet, variè ſe habet; interdum nullam ſubit alterationem ſanorum ſimilis, aliquando eſt flammea, vel rubra, quoad conſiſtentiam ut plurimum eſt turbida & opaca, qualis jumentorum; quę magnam hu-

humorum ebullitionem indicat, hæc urina potiſſimum indicat Variolas imminentes, quæ materia morbifica ad ambitum corporis propulſa, evadit clara; verum enim verò quum Urina tam varios colores & tam variam conſiſtentiam induit, certum judicium per Urinam ferre admodum difficile eſt; & ſpeculum ſuum magicum οὐρομαντεῖς intuendo, in prævidendo morbo ſæpenumero hallucinantur, famæque, quam οὐροσκοπία aucupantur, jacturæ periculum ſubeunt. 2. Hæmorrhagia narium non rarò accidit ob humoris acrimoniam, quæ ſi larga *fuerit inter initia morbum leviorem reddere ſolet plerunque*, inquit *Senn. l.* 4. *de Febr. c.* 12. *p.* 476. Attamen nonnullos hæmorrhagias narium paſſos fuiſſe cognovi, quorum corpora Variolis ſcatebant. 3. Signa Variolarum in qualitatibus muta-

tis

tis deprompta, ſunt faciei rubedo & inflatio, rubedoque oculorum.

CAP. V.

De variis Symptomatibus in Variolis occurrentibus.

SYmptomata, quorum ſatellitio hic morbus ſtipatus apparet, ſunt ſequentia.

1. Occurrunt excretiones ſanguineæ à miaſmate Variolarum ſanguinem fundente, vaſorumque oſcula reſerante, æſtu aëris adjuto; uti 1. Hæmorrhagia narium ante & poſt Variolarum exitum, quæ Correptis contingit imprimis in æſtate, quum ab aëre æſtuante ſanguis fluidior exiſtit. Plerique omnes hunc ſanguinis fluxum ferunt ſine Variolarum ſubſidentia vel ulla inſigni noxa, quandoque nimis profu-

profusus evadit mortemque infert. 2. Mensium fluxus, qui multis fœminis ac virginibus contingit in principio & progressu morbi quibusdam sine incommodo, aliis verò funestus evadit. 3. Sputum sanguineum in initio morbi.

2. Diarrhœa, à Variolis intestina irritantibus & ad excretionis motum stimulantibus. Ex sententia vulgi, hæc evacuatio naturalis vel artificialis ægris multum officit, propterea quod motum materiæ peccantis à centro corporis ad peripheriam impedit, vel ad interiora retrocessum inducit; Sin experientiam consulamus, comperimus aliter plerunque Correptis accidisse. Pueros multos in principio, augmento & statu morbi fluxu alvi laborantes sine noxa adverti. Fœminam quandam memini Variolis correptam copiosis,

quæ

quæ multis diebus hac evacuatione laboravit, fine ullo incommodo memoratu digno; huic pulverem aſtringentem exhibui è Coral. rad. torm. gum. tragac. ſem. plantag. ſanguine draconis, troch. de ſpodio, concinnatum, ſed incaſſum, in ſtatu morbi diarrhœa ſponte deſiſtebat & convaluit. Virum memini qui poſtquam triginta ſedes habuit, quando Variolis decubuit, evaſit. Interdum fluxus alvinus accidit in initio morbi & αὐτομάτως ſupprimitur, Variolis jam egreſſis. Experientia me docuit, Correptos in pejori eſſe ſtatu qui ſuppreſſa quam qui ſoluta ſunt alvo. Malè agunt Medici vel medicæ qui ægrotos conſtipatione alvi laborare permittunt ſex vel ſeptem diebus; fæces etenim alvinæ in Inteſtinis detentæ, putreſcunt, vapores acres ad caput emittunt, facultatem animalem

lem perturbant, febremque adaugent. Melius ægrotis consulunt, ut opinor, qui alternis diebus, si alvus non respondeat voto, glande leni, excrementa alvi proritant. *Alvus nisi quotidiè officium suum facit, lenissimo clystere vel glande stimuletur, Senn. l. 4. de febribus c. 12.*

3. Dysenteria ortum ducens à materiæ morbificæ ἀναδόσει super intestina, illorumque tunicas præ acrimonia corrodentis, & arteriarum ósculla reserantis, exindè tormina ventris, copiosa sanguinis profusio, tandemque intestinorum sphacelatio, quæ omnia indicant, materiam morbificam esse mali moris, motumque ejus irregularem.

4. Inter Symptomata Variolarum Ptyalismum recenseo, i. e. crebram & involuntariam humoris viscosi & fœtidi sputationem. *In uliginosâ nostra Hollandia ptyalismus ter-*

*terminat plerunque seu fidissima crisis, febres etiam vehementissimas utique Variolas internas & interdum contumacissimos obstructi lienis affectus, in quibus nonnunquam ejusmodi ptyalismus excurrit ultrà mensis curriculum. Tulp. Obs. l. 3. p.*240. Advertendum est circa partes oris esse ductus salivales *Stenonianos* exteriores & *Whartonianos* interiores, per quos humores vitiosi & mucilaginosi, qui exigua renum aut cutis Colatoria pertransire nequeunt, subindè foras amandantur. Barthol. Epist. med. Cent. 3: 362, 389. Hanc salivationem observare est in febrium declinatione putridarum malè judicatarum, in tabidis deploratis. Id symptomatis in Variolis correptis videre est. Sanguinis depravati excrementa crassiora ad hæc oris emunctoria deferuntur & sputationem molestam cient, humor viscosus

hoc

hoc pacto excretus aliquando fœtidum expirat odorem. Juvenis quidam decimum octavum annum ætatis agens, aliquot septimanis post Variolarum declinationem ptyalismo laboravit, cum gulæ & gingivarum aliquali erosione, interdum è lecto elevatus, quo spiritum duceret, ad vitandum suffocationis periculum præ copia humoris in fauces decumbentis.

5. Symptomata Systematis nervosi in considerationem veniunt; quæ sunt, 1. Passiones hystericæ in sexu fœmineo. 2. Motus tremuli & convulsivi in maribus. 1. Passiones hystericæ mulieribus accidunt aliquando cum Variolis decumbunt, quæ antehac in tota vita haudquaquam huic morbo obnoxiæ fuerant. 2. Motus tremuli & convulsivi in maribus, pueris ac adultis: *Pueri sæpe epilepsia & convulsioni-*

vulsionibus tentantur imminentibus Variolis, cum ex humoribus vitiosis pravi vapores elevantur & Cerebri membranas vellicant; ex sententia Cl. Sen. l. de infant. curatione p. 2. c. 10. Qui Variolis jam egressis, cessant, & quandoque paroxysmi convulsivi invadunt propter exanthemata subitò evanescentia. Adultis pariter contingunt à particulis materiæ morbificæ salsis & partes membranosas irritantibus, qui nonnunquam in gutture exoriuntur, adeò ut de cujusdam molis ascensu in gutture correpti querantur. Adolescens tertio die post Variolarum eruptionem de præfocatione in gutture querebatur; paulò postea diathesis spasmodica plexum nerveum ganglioformem à quo propagines in gutturis musculos protenduntur, invasit, respiratio difficilis, ἀφωνία, deglutitio læsa excitantur, regio

gio abdominis, manus pedesque convulsionibus corripiuntur, urina fuit suppressa horis 40, nulla adfuit salivatio, exhibui Sp. C. C. & Julapium anti-spasmodicum cum aliquali successu, sed ingruente morbi statu, ex hac vitâ emigravit. In aliis adverti dentium collisionem & stridorem ob convulsos temporum musculos, labiorum motum tremulum cordisque palpitationem à materia maligna nervos pericardii vellicante.

6. Multos Variolis laborantes vermibus infestari potissimum in æstate principioque morbi compertum est. Senn. asserit p. 2. c. 2. 10. *Tantam in Variolis fuisse humorum corruptionem, ut sub crustis vermes reperti fuerint.* Apud Thom. Barthol. Epist. Med. videre est historiam pueri 4. annorum Variolis decumbentis, è *cujus naribus vermem spitha-*

mæ longitudine extrahebant adſtantes, quo extracto, è vita diſcedebat ſtatim. Cent. 2. ep. 85. p. 681.

7. Tormina ventris nonnulli in principio morbi experti ſunt. Juvenis de lumborum, ventriſque dolore adeo acuto conqueſtus eſt, ut vix fuerit ferendo, adſtantes vix eum in lecto continerent, Variolis ſe in conſpectum dantibus, ad plures abiit.

8. In hunc cenſum veniunt macularum varia genera juxta materiæ morboſæ mineram & Virulentiæ gradus, varias corporis partes occupantium, maxime collum & thoracem; Hæ ſunt 1. Rubræ, Petechiis affines vel Pulicum morſibus perſimiles, puncturæ veſtigia ſi excipias. 2. Purpureæ. 3. Violaceæ & nigræ: Hæ ſunt Sanguinis portiones veneno tanquam coagulo congelatæ, velutique νεκρῶσει affe-

ctæ, prout in Gangræna videre est. Vide *Hodg.* de Peste p. 141. Aliquoties hæc stigmata comparent ante & subinde simul cum Variolis,& præsagiunt Urinam cruentam vel mensium eruptionem. Mulier quædam in utero gerens Variolis correpta hæmorrhagiam narium passa est, fuit inquieta, de dolore dorsi immani conquesta est, exhibui *Pulv. Bez.* Magistralem, quem magnifacio,ex cochl.Syrupi è Corticibus Citri cum εὐφορία, pacata jacuit, postea bis hæmorrhagia narium tentabatur,sanguineasque excrevit urinas; dein multæ maculæ fatales nigræ & violaceæ efflorescebant, Variolis interspersæ, nonnullæ fuêre in medio concavæ & in fovea apparebant puncta nigra, fluxum sanguineum remediis alexipharmacis sanguinemque sistentibus sistere satagebam; at in irritum

cadebant conatus, febris perſeverabat, omnia in pejus ruebant, tandem abortum patiebatur vitamque cum morte commutabat. Juvenem memini Variolis copioſis laborantem, maculis purpureis interſperſis, ſalivationem per totum morbi decurſum paſſum eſſe, tribus ſeptimanis elapſis fatis ceſſit. In puella annum ætatis agente ſextum vidi maculas nigras in collo, facie, labiis, lingua, jacuit ſoporoſa, delirans, de dolore dorſi immani conqueſta eſt, 14. diebus elapſis aſthmatica obiit.

9. Lipothymia nonnullos corripit, quam particulis ſanguinis coagulatis & in corde vaſiſque annexis ſtagnantibus acceptam referimus; vel ſpiritibus fugatis. Hæc animi deliquia per totum morbi decurſum, at potiſſimum in ſtatu occurrunt.

10. Hiſce

10. Hisce adde suppressionem urinæ. Semel invisi adolescentem Variolis decumbentem dysuria laborantem, regionem Hypogastrii manu exploravi, tumor durus renitensque eo loci tangenti manui occurrit, 14. diebus elapsis animam expiravit.

11. Agmen claudat καρδίας πάλμος ab humorum putredine & corruptione ortum trahens, vel à nervis cardiacis à materiâ spasmodicâ irritatis dependens.

CAP. VI.

De Signis Prognosticis.

Restant signa prognostica quibus de salute & morte præsagiunt Medici. Hoc in genere advertendum est, hunc morbum nunc magis lethalem esse quam multis

retro annis fuisse, quod acceptum referimus potiùs sanguini diathesi morbosâ seminali depravato & insigni alicui aëris ἀνομαλίῃ, quam Therapeiæ perperam administratæ.

Signa prognostica occurrunt salutaria, dubia, funesta, quæ sunt hujusmodi.

1. In principio morbi cum ebullitio sanguinis febrilis est moderata, non adsunt vomitus immanes, aut acuti lumborum cruciatus, aut delirium; cum circa diem tertium Variolæ in conspectum veniunt, respiratio libera, Variolisque egressis febris, sitis, & symptomata maximè urgentia mitescunt, non sunt admodum numerosæ, distinctæ, fastigiatæ, multum salutis affulget spei.

2. Si in manibus & facie numerosæ & exiguæ apparent, & paucæ vel nullæ in aliis corporis partibus erumpunt, *Correpti* interea tempo-

ris, febre, ſiti, inquietudine, reſpiratione difficili conqueruntur, in diſcrimine verſantur.

3. Infantibus pueriſque Variolę erumpentes acervatim, inſtar ignis ſacri in partibus corporis inferioribus, malè ominantur.

4. Vomitus immanes, febris intenſa & perſeverantia febris ſitisque, poſt Variolarum eruptionem magna inquietudo, pruritus admodum moleſtus, pervigilia, veternus, phrenitis, deliquia animi, cordis palpitatio, motus tremuli & convulſivi, rem periculo plenam ſignificant.

5. Cruciatus inſignes in lumbis, cum reſpiratione difficili, anxietate, quum huc & illuc jactantur ægroti, & rubore oculorum conjuncti, naturæ oppreſſionem, materiæ morbificæ copiam ſignificant, maculas purpureas vel Violaceas, ſangui-

neas excretiones, nempe, urinam cruentam vel mensium fluxum prænuntiant mortemque intentant, raro vel nunquam evadunt.

6. Maculæ diversicolores Variolis interspersæ periculum portendunt, Rubræ omnium tutissimæ sunt, in pueris non sunt adeò funestæ ac in adultis, multi cum his evadunt. 2. Nigræ sunt funestæ, tristis Lethi præcursores. Color niger censetur ominosus. Vide Barthol. de luce Animalium p. 172. τὰ πελιδνὰ γινόμενα ἐν πυρετῷ σύντομον θάνατον σημαίνει, est effatum Hippocratis; hæ maculæ nil aliud sunt quam sanguinis siderationes, apparent subinde in medio Variolarum. 3. Ad hunc censum pertinent maculæ violaceæ, quæ sunt pessimæ mortemque prænuntiant. S. H. Adolescens veneno Variolarum correptus de acerbo lumborum cruciatu conquestus

ſtus eſt, conſilio adſtantium, qui pleuriticum eſſe cenſebant, venæſectio in brachio fuit celebrata, & ſanguis ad ℥iiij præterpropter effluxit, at ſine levamine. Ad illum accerſitus fotum ex emollientibus & anodynis concinnatum cum εὐφορίᾳ conſului, & Bolum diaphoreticum bis exhibui, exeunte quarto die delirabat, vigilabat, oculi fuêre inflammati, ſpirabat difficulter cum anhelitus fœtore, urina fuit cruenta, febriſque intenſa, maculæ violaceæ per totum corpus erupêre, nonnullæ denarii aream exæquabant, quinto vel ſexto die morbi naturæ penſum perſolvit. Interdum totum corpus maculis violaceis ſcatet, & pauca vel nulla apparent tubercula. In puero quamplurimas maculas violaceas vidi, cujus corpus velut floribus violarum interpictum fuit, paucas Variolas vidi,

 ja-

jacuit elinguis & ſoporoſus, circa quartum diem mortem obiit.

7. Dyſenteria mortem portendit, maculæ purpuraceæ cum dyſenteria cruenta (quod in adoleſcente animadverti) ſunt funeſtæ. *Ex omnibus pueris Variolis laborantibus, quos mihi (ita loquitur* Riverius) *totâ vitâ videre contigit, hic unicus fuit qui ex alvi fluxu ſanguineo evaſit, ſed in cæteris certum mortis præſagium fuit, magnâ præſertim ſanguinis copiâ effluente.*

8. Inter ſigna mala recenſetur Delirium. Ἐν πάσῃ νόσῳ τὸ ἐῤῥῶσθαι τὴν διάνοιαν καὶ εὖ ἔχειν πρὸς τὰς προσφορὰς, ἀγαθὸν, τὸ δὲ ἐναντίον, κακὸν, inquit Hipp. l. 2. Aph. 33. Deliria quæ contingunt in primo hujus morbi inſultu ante puſtularum exitum periculum vitæ non minantur, niſi alia ſigna lethalia ſimul apparuerint, ceſſant etenim ut plurimum, Variolis jam egreſſis;

egressis; at si ægrotantes post somnos profundos, delirent in morbi augmento, vel statu, & si Delirium in statu morbi non sit Vigiliarum effectus (quod interdum accidit) sed ex vi morbi profluat, res est in angusto, in magno versantur periculo.

9. Ægri soporosi ægrè convalescunt, adolescentem & mulierem dormientes mortem obiisse cognovi.

10. Παλινδρομία Variolarum inter signa recensetur funesta. Interdum propter frigoris susceptionem, vel spirituum defectum, vel materiæ morbificæ redundantiam, quam natura succumbens ad ambitum corporis expellere nequit, Variolæ ad interiora recurrunt, visceraque interna occupant, & non solum sanguinem inquinant & putrefaciunt, sed & succo nervoso lym-

 phæ-

phæque magnam aſpergunt labem, adeò ut ſuis officiis ad Biolychnium perennandum defungi nequeant.

11. Qui Londini Variolis inficiuntur, ſtatimque duorum vel trium dierum iter conficiunt, propter humorum agitationem & perſpirationem impeditam, raró evadunt.

12. Diarrhœa fluxuſque menſium ſunt ſigna dubia at non funeſta; memini virgines quarum corpora Variolis ſcatebant, quæ Diarrhœâ menſiumque fluxu ad ſtatum uſque morbi laborabant, evaſiſſe. Puerperas novi Variolis affectas cum lochiorum fluxu, convaluiſſe; exemplum hujus rei apud Will. l. de febribus p. m. 297. videre eſt.

13. Si tumor faciei nimis citò ſubſidat cum recurſu Variolarum, non parum imminet periculi.

CAP. VII.

De Variolarum Therapeia.

Methodus Therapeutica duas præcipuas ſuggerit indicationes, *vid.* curatoriam & vitalem. Curatoria quæ morbum ſpectat, de quâ primò diſpiciendum eſt: Morbus de quo ſermonem inſtituimus ſua habet tempora, ideoque intentiones curativæ hiſce quadrare debent. Quare advertendum, quid agendum ſit in ſingulis hujus morbi ſtadiis. In principio methodus therapeutica has potiſſimum intentiones medendi ſuggerit; nempe 1. Ut exitum Variolarum prohibentia removeantur. 2. Ut exitus Variolarum adjuvetur. 1. Incumbit Medico removere Variolarum egreſſum prohibentia: hæc ſunt,

1. Cacochymia in visceribus.
2. Sanguinis plethora in vasis.

1. Cacochymia in visceribus in considerationem veniat; hæc tutò evacuari potest paulò antè vel in primo insultu sanguinis fermentationis ἐκκοπρωτικοῖς medicamentis (*correpti* etenim sunt facilis solutionis) vel leni emetico. Purgationes naturâ vel arte institutæ apud vulgus malè audiunt, quod nimirum materia peccans à peripheriâ corporis ad centrum attrahatur, viresque prosternantur; at hæc evacuatio non tam exitiales edit effectus uti multi autumant: natura non rarò in principio morbi fluxum alvinum molitur cum levamine, parte oneris depositâ. Quo natura premitur se accingit alacrius ad exituram Variolarum promovendam. Vide *Trentz.* p. 96. Exonerat partem materiæ peccantis quæ habet

ratio-

rationem causæ febris antecedentis, præcavet ventriculi ægritudinem, viam sternit specificis mox subsecuturis, ut liberior aperiatur in vasa chylifera transitus. *Si Diarrhœa fuerit in principio non nocebit*, inquit *Epiph. Ferdinandus*. Amplius, purgatio minorativa ex usu erit revulsionis gratia, quum materies morbifica caput vel gulæ glandulas invadit, aut anginam minatur. Corydon quidam nuces parvis ingurgitavit, exinde male habuit, hoc tempore illum incessit Variolarum contagium, vomitorium obnixe efflagitavit, quod operationem suam commode peregit, postridie Variolis apparentibus sponte, me inscio, cepit tres pilulas purgantes & sex habuit sedes, & bene habuit per totum morbi decursum.

2. Plethora sanguinis in vasis. Quod ad sanguimissionem attinet,

quâ plethora ſanguinis diminuitur, quibuſdam caſibus laudabili cum ſucceſſu celebrari poſſe, cenſent non infimi ſubſellii Medici. Vide ciſtam medicam Barthol. p. 600. *Sanguis extrahendus eſt intrepidè contra mentem illorum, qui humorum retroceſſum timent, quoniam hoc ſpreto remedio plerunque æger copiâ obrutus ſuffocatur, vel nonnunquam immedicabilia ſymptomata ſubcreſcunt, quæ difficulter admodum corriguntur; tantum enim abeſt ut vena ſecta, retrocedat humor, quin potius levata ſarcina, natura eum ad circumferentiam expellat, ut etiam apparentibus exanthematis; ſi plethora adeſt, ſanguis mittendus, hanc conjicies ex venarum tumore, tactu mordaci, rigoribus continuis & inordinatis ait Font. p. 119. Vide Senn. p. 418.* Mos ſanguimiſſionis in Variolis apud Ægyptios obtinuit, atteſtante Prof. Alpino libro de medicinâ Ægyptio-

gyptiorum. l. 2. fol. 43. *Sed ut particulatim rem colligam, ac perstringam, dico eos confugere ad mißionem sanguinis in omnibus putridis febribus pestilentibus atque in omnibus internis inflammationibus. Quin si dyspnœa adfuerit cum exanthematibus, interdum ad phlebotomiam venimus. Ita Nobil. Comitissæ Egmondæ Franciscæ Admirallii filiæ venam pertundi jussi, cum exanthemata non satis prodirent idque felici successu, inquit Heurn. in Aph. Hipp. 15. p. m.* 102. Ludovico 14. Galliæ regi Variolis malignis correpto ter venæ-sectio fuit administrata, perhibentque regem Galliæ jam regnantem 10 vel 11, & regem Hispaniæ anno 1673. multoties fuisse phlebotomatum. *Multos cognovi 5. vel 6. in una familia adultos qui suapte natura hæmorrhagias narium paßi sunt usque ad 18. vel 20. uncias sanguinis magno cum commodo, inquit Stubs in respon-*

responso contra Thomf. aliosque p. 214. *Vide Will. de febribus p.* 262, 267. Ego quidem nunquam hanc evacuationem ex professo præscripsi ante Variolarum egressum, at nil dubito quin interdum ex usu erit si prudentia medica administretur. Non abs re fore videtur si casum unum memoratu dignum in medium proferam. T. S. Variolis correptus in principio morbi in hæmorrhagiam narium incidit, sanguisque profluebat ad uncias ad minimum septem; quam evacuationem citra noxam ferebat, pustulis abundavit, decimo tertio die morbi de punctura lateris sinistri conquestus est, dyspnœa, tussi dolorifica, sputum fuit crassum, cui paululum sanguinis permixtum est, alternis diebus febricitabat; dolor lateris pungens, ingruente paroxysmo febrili, qui ferè Typum Tertianæ re-

fe-

ferebat, recrudescebat; eodem tempore dolore ventris tentabatur propter intestinorum distentionem cum aliquali urinæ suppressione; suppositorium lene in anum immitti curavi, & sacculum ex avenâ tostâ imo ventri admovendum consului cum laudabili successu, unam vel alteram sedem habuit & libras duas circiter urinæ excrevit, venam in brachio tundi jussi & effluxit sanguis ad uncias 4 vel 5, quo pacto dolor lateris fuit sedatus & ægrotantem ab Orci faucibus σὺν θεῷ vindicavi. In declinatione morbi macilentus & surdus evasit, at impræsentiarum satis commode se habet. Multiplici experientia constat multos hoc affectu laborantes sanguineas excretiones pati, nimirum, hæmoptysin, hæmorrhagias narium, sine diris symptomatibus. In sententia sunt nonnulli, Medi-

cum naturæ miniſtrum, hunc naturæ motum imitari debere; ſed de hoc nonnihil occurrit dubii, ſiquidem hæ ſpontaneæ ſanguinis profuſiones non ſunt criticæ ſed ſymptomaticæ, quæ non ſunt à Medico imitandæ. Verumtamen quum evacuationes ſunt potius proficuæ quam exitiales in plethoricis, ut obſervatione conſtat, profuſio ſanguinis artificialis tam malè audire non debet apud vulgus. Vide Barthol. ciſtam medicam, 51, 603, de medicina Danorum p. 428, 429. Quando pororum conſtrictio adeſt, magna ſanguinis ebullitio cum plethorâ quoad vaſa conjuncta, adeoque natura humores regere non valeat, ſed imminet periculum alicujus vaſis ῥήξεως vel materię morbificæ ἀναδόσεως ſuper viſcera, dyſenteriam vel ſuper renes urinam cruentam producentis, in hoc caſu, ni fallor,

lor, sanguimissio diminuta ęgrotum sublevabit, impedit enim stagnationem sanguinis in præcordiis, habitum corporis relaxat, perspirationem promovet. Vulgaris objectio venæ-sectioni adversans in Variolis, sic se habet: Trahit à circumferentia corporis ad centrum & ex consequenti materiam νοσηρὴν, & prętere a vires atterit, contra indicationem vitalem, cujus ductum potissimùm sequi medico incumbit. At huic objectioni satisfacere satagunt nonnulli, respondendo quod phlebotomiâ diminutâ natura parte oneris depositâ, faciliori negotio ad ambitum corporis Variolas exterminat.

Hisce prælibatis de remotione exitum Variolarum prohibentium, *vid.* cacochymiæ & sanguinis plethoræ, proximè sequitur ut sermonem instituamus de Variolarum expul-

pulſione. In dubium vocatur an auxiliantem huic morbo manum miniſtrare debeant Medici, propterea quod Variolarum eruptio ſit criſis febris vel motus criticus, quo tempore omnia naturæ rectè agentis ductui ſint committenda ratione diætæ bene inſtitutâ, & Medicos quod attinet eſſe ſpectatores non actores ex præcepto Hippocratis oportet, τὰ κρινόμενα καὶ κεκριμένα ἀρτίως, μὴ κινέειν μηδὲ νεωτεροποιέειν μήτε φαρμακείῃσι μήτ' ἄλλοισιν ἐρεθισμοῖσιν, ἀλλ' ἐᾷν. 1. Aph. 20. Non eſt extra dubium eruptionem Variolarum eſſe verè criticam; niſi male memini, Zibeſius in tractatu de Variolis negat eſſe propriè dictam Criſin, & ſententiam rationum momentis non contemnendis munit. Sed hoc ſuppoſito, quod expulſio Variolarum ſit criſis febris putridæ, attamen quando natura non rectè ſe gerit, ſed peccat vel in de-

defectu vel in exceſſu, Medicus naturæ miniſter, ſuppetias naturæ ferat oportet, & in hoc caſu quamvis Variolarum expulſio ad ambitum corporis ſit criſis vel motus criſi analogus, quando motus hic ſit tardus obſtetricatur ἰατρικὴ, Variolęque non ſunt probe figuratæ vel coloratæ, vel ſymptomata ſupervenirent mala, vel aliquid humanitus accidat, nimirum, animi deliquia, evacuationes immoderatæ, Variolarum ſubſidentia, Medicus debet eſſe Actor non Spectator, ſedulamque navare operam, ut omnes naturæ functiones ritè peragantur. Curriculo duorum dierum, ut mea fert opinio, à remediis expulſivis abſtinendum, poſtea pro re natâ ſunt exhibenda. Variolæ, ſi ſint paucæ & benignæ, ſolâ victûs ratione, quam Hippocrates tutiſſimam medicinam appellavit, curari ſolent, &

non-

nonnunquam officiosa sedulitas plus obest quam prodest. At si natura Variolas segnius emittat, quod innotescit febris sitisque perseverantiâ, vigiliis, inquietudine, delirio, dispnœâ, suppetiæ naturæ ferendæ, motusque à profundo corporis ad ambitum auxiliis diaphoreticis adjuvandus est. In decursu morbi vires Cardiacis temperatis reficiendæ, malignitas morbi Alexiteriis oppugnanda, lenisque diaphoresis continuanda. Huic usui inserviunt pulveres & julapia expulsiva. E. G. ℞. Spec. de Hyacintho, è chelis cancr. comp. ʒß. lapid. Bez. gr. 7. m. f. pulvis pro duabus dosibus, capiat unam ex cochl. Syrupi citr. & superbibat ejusdem Syrupi aliud cochlear vel Julapii appropriati haustum, post 6. horarum intervallum capiat alteram. ℞. radicis contray. antimonii diaph. ana

ʒß. cocc.

℥ß. cocc. baptiſt. ℈i. cum ſ. q. mucilag. gum. tragac. f. Tabellæ, doſis ℈ß. ad ʒß. Ad hunc cenſum pertinet Spiritus C. Cervi ter in die exhibitus ad gutt. 10. vel 12. in liquore poſſetico, vel Julapio appropriato.

℞. Pul. Gaſcon. rad. contray. Serp. Virg. à ℈i. f. pul. detur in cochl. aquæ theriacalis ſuperbibendo hauſtulum ejuſdem aut Julapii Cardiaci.

Qua methodo quibuſque potiſſimum remediis ſymptomatis hujus mali urgentibus occurrendum?

Medico incumbit non ſolum ad hunc ſcopum collimare ut motus naturæ expulſivus adjuvetur, ſed etiam ut ſymptomatum maximè urgentium furorem compeſcat, quæ ægrotos in periculum vitæ præcipitant.

Hæmor-

Hæmorrhagia Narium.

Ad Hæmorrhagiam narium sistendam turundâ utemur confectâ è foliis urticæ urentis contusis & pulvere fuliginis è fundo lebetis collecti, naribus inditâ. Sacculus cui inerat Buso exiccatus & contusus circa collum suspensus Hæmorrhagiam narium sedavit in Adolescente Variolis decumbente, testante Willisio l. de febribus p. 266.

Oris Vitia.

Ad Gulæ, faucium, orisque defensionem, ne nimium expellantur Variolæ, utemur hac oris collutione à Regio præscriptâ, *vid.* ℞. Aquæ plantag. ℔i. aquæ hordei ℔ß. florum ros. rubr. p. i. Balaust. ʒiß. semin. sumach. ʒii. decoque ad Tertias, Colaturæ adde diamori, syrupi granat. ana ℥i. m. f. Gargarisma. ℞. diamori ℥iiii. mel. rosati ℥ii. Aquæ rosar. ℔i. Olei sulph. q. s. ad gratam acidi-

aciditatem. f. Garg. ℞. Cortic. inter. ulmi ℥iii. decoque in ℔iii. aquæ fontanæ ad ℔i. Colaturæ adde diamori, ſyrupi granat. cum Aceto ana ℥i. Frequenter lambat ex baculo glyc. hunc linctum. ℞. Syrupi Granat. cum aceto ℥ii. ſacchari penid. ʒiii. Syrup. è roſis ſiccis, diamori ana ℥ß. ſpec. diatragacanthi frigidi ʒiii. Anyli ℈ii. Miſce.

Vigiliæ nimiæ.

Contra vigilias nimias capiat æger diaſcordii ʒii. vel diacodii ʒii. vel ℥ß. in aquâ papaveris erratici. Tempora inungantur oleo chym. nucis myriſticæ.

Deliria.

Si deliria ſuperveniant plerique commendant pullos columbarum vivos per medium diſſectos, plantiſque pedum admotos, veſicatoria etiam ſcapulis applicata ex uſu erunt.

Iſchu-

Iſchuria.

Contra Iſchuriam Julapium ex aquâ petroſelini, ſpiritu bacc. ſambuci, cum pauxillo pulv. ocul. cancror. & Syr. de althæâ, cum ſucceſſu propinavi.

Fluxus menſium nimius.

Contra fluxum menſium nimium, D. Will. l. de febribus, p. 288. hanc methodũ præſcripſit ſucceſſu probatam. ℞. Rad. torm. ʒii. boli Arm. ʒi. ſpec. de Hyac. ʒß. m. f. p. ℞. Aquæ ſcordii comp. dracuntii, ulmariæ ana ℥iii, aceti ther. ℥ß. ſyrupi è Coral. ʒii. C. C. uſti ʒß. capiat ʒß. pul. cum cochl. tribus Julapii, intervallis 3. horarum. Ad ſiſtenda Lochia conducunt rad. torm. & biſtortæ in ægrot. juſculis incoctæ; Pulveres & julapia vi aſtringenti & Alexiteriâ pollentes exhibeantur.

Alvi fluxus.

Contra alvi fluxum conducunt con-

conſerva roſ. rubr. C.C. uſtum, trochiſci de terra Lemniâ, diaſcordium, ſemen Coriandri, Cinnamomum, cocc. baptiſt. Julapia, ex aqua plantaginis, cinnamomi, hordeatâ, cydoniorum, germinum quercus cum diaſcordio & Syrupo è Coral. vel è roſis ſiccis concinnata.

Convulſiones.

Contra motus convulſivos veniat in uſum hic pulvis, *vid.* ℞. Margarit. P. P. ſpec. de Hyacintho, coral. rub. P. P. ſuccini albi, rad. pæoniæ, ſemin. ejuſdem, Rutæ, cranii humani, ana ℈i. ungulæ Alcis ℈ß. f. p. ſubtil. capiat è Julapio ſpecifico, plurimum valet Sp. C. C.

Hiſce prælibatis de Indicatione therapeuticâ, proxime ſequitur ut ſermonem inſtituamus de Indicatione Vitali, quâ includuntur ratio victus & medicamenta Cardiaca in Variolis requiſita. Quod ad Regi-

men attinet bene inſtitutum ad ægrotantium ſalutem plurimum valere experientiâ conſtat, quod nec calidum nec frigidum, ut mea fert opinio, ſed temperatum eſſe oportet. Medico incumbit miniſtriſque operam navare, ut temperies & motus ſanguinis in tenore æquabili conſerventur ne febrile Incendium accendatur, victus ſit tenuis præſertim à primo die ad quartum, ac Alimentum ſit medicamentoſum. Cibi ſint εὔχυμοι καὶ εὔπεπτοι, craſſi evitentur. In uſu erit edulium quod Panatellam vocant, abſtineant à liquoribus valdè ſpirituoſis vinoque generoſo. *Cavendus magnoperè vini uſus, præſertim ubi febris adſuerit, quippe quod & febri focum accenderet & paroxyſmis epilepticis, convulſionibus, ipſique morti etiam anſam præberet, Trentzelius p.* 100. Vim narcoticam habere aſſerit Platerus,

terus, praxeos tr. 1. l. 1. c. 2. p. 31. & 107. *Turcæ & Ægyptii vino quasi opii succedaneo utuntur; Prosp. Alpinus de medicina Ægypt. l. 4. c. 48.* Potus sit liquor posset. rasura C. C. & Calend. floribus alteratus, vel cerevisia tenuis. Somnus & vigiliæ mediocriter se habeant. Evacuationes consuetæ secundum naturæ modum procedant, fugiantur timor & tristitia, hæ etenim animi passiones sunt motivæ ad intrà, per totum morbi decursum lectis sint affixi ne diaphoresis inhibeatur, sed stragulis ne sint nimis cooperti.

Quæsitu hic loci dignum est, an regimen calidum vel frigidum sit ægrotis periculosius; si fas sit mihi meas proponere conjecturas, experientiâ edoctus existimo regimen plus justo calidum esse periculosius quam! frigidum. Observatione constat plures æstate Variolis

denatos fuisse quam in Hyeme. Apud nos in quadrâ anni vernali & ineunte æstate imprimis hic morbus suam peregit tragœdiam. Quod manifestum evadit si ad calculos vocemus eorum numerum qui in nostro oppido & parochiâ in censũ Libitinæ adscripti sunt annis nuperis 1671, 1672. In mense Junio, numero 6. Julio & Augusto 11. circiter Sept. 2. Octob. 3. Decemb. Januar. Feb. 1. tantum 1672. In Martio 3. vel 4. In Majo 11. Junio 8. Jul. 1. August. 5. Sept. 1. Octob. 4. Consuetudo invaluit apud mulieres clinicas & Medicastras quæ therapeiam hujus morbi optimè se callere venditant regimen nimis calidum imperare. Ad refocillandas vires valde spirituosos propinant liquores, quibus sanguis nimis effervescit, febris accenditur & œconomia animalis perturbatur. Nonnullos

nullos correptos cibis ſolidis farciunt ſcil. carne porcinâ (quæ perſpirationem impedit juxta Sanctorii ſententiam) braſſicâ, porris, pulticulâ, ut Variolæ ſcil. turgeſcant, ſic ludunt Corio humano & *Patientes* cum *Paracelſo* pleno ventre curant.

Quod medicamenta Cardiaca attinet, plurima recenſentur à Practicis, quæ in hunc elenchum conjiciantur. Aquæ ſcilicet ſimplices & compoſitæ, *vid.* aqua florum Calend. C. B. Dracuntii, meliſſæ, ulmariæ, Totius Citri, florum Aurant. Compoſitæ; theriacalis, ſcordii, Bezoard. angelicæ: epidemica, Pulveres Cardiaci, *vid.* pulvis è chelis cancrorum compoſitus, Bolus Armenus diaphoreticus, ſpecies de hyacintho, pulvis cocc. Baptiſt. Antimonium diaphoreticum, Bezoard. minerale, lapis Bez. Pul. contrayervæ,

væ, Serp. virginianæ, Pul. Mag. Bez. quo vix datur præstantius remedium præsertim quum *Correpti* jactatione, dolore vigiliisque nimiis laborant) Radix contrayervæ. Pulvis Bezoard. Will. Pharm. Ration. p. 139. Syrupi *vid.* Garyoph. lujulæ è succo & corticibus Citri. Electuaria scil. ex ovo, diascordium, Theriaca Andr. & Londinensis decocta, scil. ficuum (quæ insignem vim habent pellendi humores ad cutem juxta sententiam Senn.) florum calend. C. C. raspati in liquore posset. formulas quasdam subdere non abs re erit, judicio pollentes pro re natâ formulas aptas concinnare possunt. ℞. Aqu. dracuntii, ulmariæ. C. B. ana ℥iß, Pul. rad. contray. antim: diaph. ana gr. 6. conf. Alch. de hyacintho ℈ii. Syrupi garyoph. vel è corticibus Citri ℥i. misce f. Jul. ℞. aq. flor. calend. C. B.

ana ℥ii ß. ſcordii compoſ. ℥i ß. Tinct. croci ℥ß. Syrupi garyoph. è corticibus Citri ana ℥i. m. capiat cochl. 4. tertia quaque hora. ℞. C. C. Raſpati, rad. ſcorz. ana ℥ß. flor. borag. bugl. calend. ana M ß. coq. in ſ. q. aquæ hordei vel liq. poſſ. ad ℔i ß; colaturæ adde Syrupi garyoph. Lujulæ ana ℥i ß. Aquæ ſcord. comp. Ther. ana ℥ii. ſumat ℥iiii. 3 vel 4 quaque hora tepide.

Q. 1. An ſudorifica in Variolis ſint exhibenda? Aff.

Si Variolæ ſint mali moris, potiſſimum ſudorificis inſiſtendum in Hyeme & corporibus denſi habitus ſunt proficua; nam 1. Humores attenuant & viam ſternunt Variolarum expulſioni. 2. Cauſæ morboſæ expulſionem adjuvant, poros corporis aperiunt, per quos Variolæ emergunt; ſed caute ſudorifica ſunt exhibenda eorumque delectus ha-

bendus. 1. Temperata ſunt præferenda. 2. Moderate ſunt exhibenda ne humor qui Variolas turgeſcere facit exhalet, & vires atterantur. 3. Ex eorum numero eſſe debent quæ Alexiteria appellantur, ut ſimul etiam fermentum morboſum infringere valeant. 4. Uſus eorum eſt protrahendus ad tertium diem quando fermentatio ſanguinis febrilis ſit parum remiſſa.

2. *Q.* Quo in caſu Cardiaca calida in Variolis conferant?

Cardiaca moderata aliquoties in die propinare ſolemus, calida autem & fortiora ſedulo vitentur. Will. l. de febribus 263. Cæterum ſi contingat Variolarum recurſus, locum habent Cardiaca calida, ſanguinem etenim exagitando expeditiori in orbem motui reſtituunt. Quandoque in ſtatu morbi *Correpti* de deliquiis animi queruntur ab errore externo vel ſangui-

ſanguinis ſtagnatione in corde vaſiſque appenſis cum diſpnœa, febre abſente; in hoc caſu experientia didici cardiaca calida, ex aqua Bez. Tinctura cinn. ſine moſcho concinnata profuiſſe, ſanguinem fluxilem reddunt, ſpirituſque animales exſuſcitant,

3. Q. An ſcabies & pruritus ſint contra Variolas προφυλακή? N.

Vulgaris invaluit opinio ſcabiem ac pruritus infantes defendere contra Variolas, propterea quod hi morbi ſanguinis impuritates ad corporis habitum eliminant; at huic opinioni experientia refragatur, ſcabie & pruritu affectos Variolas corripere non ſum inſcius, è quibus nonnulli Variolas in toto corpore conſitiſſimas habuere & Fatis conceſſêre.

An Phantaſia Variolas producere poſſit? A.

Phan-

Phantasia cum sit facultas cognoscitiva, cujus actus est immanens, non est principium motus eliċitum, non movet per se & directè facultatem locomotivam, spiritus vel humores, nec formaliter per se alterare corpus potest; Attamen per accidens & indirecte, mediantibus operationibus aliarum potentiarum, seu humorum, potest esse causa multorum effectuum & alterationum in corpore, vim habet modificandi, seu determinandi motum sanguinis, vel humorum versus hanc vel illam partem; movet salivam ad os, videntes alios oscitantes, oscitamus. Et vim habet dirigendi facultatem conformatricem, signaturas fœtui imprimendi. Cujus rei exempla passim extant. *Ipse vidi fœminam cui gravidæ sub Moro stanti, mora aliquot in dorsum inciderunt, unde Infans ex ea natus totidem excrescen-*

tias

tias mororum figuræ similes in dorso habuit. Senn. l. 5. p. 2. Sect. 1. c. 5. Fœmina quædã prægnans Cerasa concupivit & cũ potiri non potuisset, in filio vidi maculam rubram in maxilla quæ cerasum referebat. Altera uvarum desiderio flagrabat, in nucha filii vidi verrucam botro uvæ assimilem. Phantasia primo mediantibus animi passionibus vid. Timore, vel tristitiâ & mediante motu humorum & spirituum, humores vitiosos in corpore latentes agitat & in motum deducit: per nimiam imaginationem de peste plurimi in pestem incidunt, uti referunt Authores. vide Senn. l. 4. c. 1. de febribus & c. 2. Aliquot præ timore unâ nocte canos evasisse; *alium ad supplicium ductum solo linteo aqua frigida in collum percussum mortuum concidisse memorant. Fienus de viribus imaginationis, p.* 322. Cl.

Boyl.

Boyl. refert de quodam Centurione qui mortis imaginatione forti unâ nocte canus evasit. De repentina canitie è mœrore & timore suborta exempla collegit Marcellus Donatus de Hist. med. mirab. l. 1. cap. 1. & imaginationis miros affectus recenset, l. 2. c. 1. Quod ad rem propius attinet habes exemplum à Cl. Boyleo allatum de quadam domina, quæ vi imaginationis in Variolas inciderat, lib. 2. de utilitate Philosophiæ experimentalis, s. 5. c. 14.

FINIS.

28

